

Irena Rumianowska

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

GRUPY INTERESU I NACISKU W OCHRONIE ŚRODOWISKA PRZYRODNICZEGO

Streszczenie: Opracowanie przedstawia przesłanki, cele i sposoby działań określonych grup interesu i nacisku w ochronie środowiska przyrodniczego. Grupy podejmujące wspólne działania to grupy, dla których korzystanie z zasobów środowiska przyrodniczego jest warunkiem prowadzenia działalności gospodarczej oraz czynnikiem decydującym o efektywności ekonomicznej (branżowe grupy producentów, grupy biznesowe, organizacje przedsiębiorców upatrujące indywidualnych korzyści z określonych regulacji), oraz formalne i nieformalne grupy społeczne, których celem jest wysoka jakość i ochrona środowiska przyrodniczego. Działania mogą być ukierunkowane na wywieranie społecznej presji lub mogą mieć formę bezpośredniego nacisku na władze i decydentów w celu uzyskania określonego dobra wspólnego w ochronie i kształtowaniu środowiska przyrodniczego (regulacji ekologicznych).

Słowa kluczowe: grupy interesu i nacisku, ochrona środowiska przyrodniczego, grupy nie-ekologiczne i ekologiczne, regulacje ekologiczne.

1. Wstęp

Zgodnie z ustawą *Prawo ochrony środowiska* przez środowisko przyrodnicze rozumie się ogół elementów przyrodniczych, w tym także przekształconych w wyniku działalności człowieka, a w szczególności: powierzchnię ziemi, kopaliny, wody, powietrze, zwierzęta i rośliny, krajobraz oraz klimat. Natomiast przez ochronę środowiska rozumie się podjęcie lub zaniechanie działań, umożliwiające zachowanie lub przywracanie równowagi przyrodniczej. Ochrona ta polega w szczególności na: a) racjonalnym kształtowaniu środowiska i gospodarowaniu zasobami środowiska zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju, b) przeciwdziałaniu zanieczyszczeniom, c) przywracaniu elementów przyrodniczych do stanu właściwego¹.

Ochrona środowiska przyrodniczego i gospodarcze korzystanie z zasobów przyrodniczych są obszarem powstawania licznych konfliktów interesu, wynikających z konkurencyjności celów jego użytkowników. Niektóre cele są wspólne dla wielu osób lub podmiotów gospodarczych, które zatem mogą podejmować wspólne dzia-

---

¹ Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 roku *Prawo ochrony środowiska*, DzU nr 62, poz. 627 z późn. zm.

łania, aby je osiągnąć. Wspólny interes jest przesłanką kształtowania się grup interesu i celem podejmowanych przez nie działań.

Problem grup interesu jest obecny w koncepcjach zarówno ekonomicznych, jak i socjologicznych. Powstawanie, funkcjonowanie i działalność grup interesu wpisuje się w funkcjonowanie gospodarek rynkowych. Przedmiotem niniejszego opracowania nie jest przegląd teorii grup interesu, lecz użycie wybranych koncepcji grup interesu do identyfikacji grup prowadzących działania zbiorowe w obszarze ochrony środowiska przyrodniczego.

Celem opracowania jest próba zidentyfikowania możliwości kształtowania się grup interesu i nacisku w ochronie środowiska, określenie celu ich działania oraz wskazanie na podstawowe cechy charakteryzujące te działania. Przedstawione rozważania nie wyczerpują całości zagadnienia, temat wymaga dalszych studiów i badań.

2. Grupy interesu, grupy nacisku – krótka prezentacja elementów teorii

Ogólnie rzecz ujmując, grupę interesu tworzą jednostki, które podejmują działania na rzecz pozyskania dobra wspólnego. Warunkiem jest wspólnota celu dla członków grupy oraz oczekiwanie, że jego realizacja dostarczy korzyści wszystkim członkom grupy. W ekonomii instytucjonalnej przywiązuje się dużą wagę do działań zbiorowych podejmowanych przez grupy interesu, przede wszystkim z punktu widzenia ich wpływu na kształtowanie się instytucji. Działania grup interesu w ochronie środowiska są uzupełnieniem niedoskonałego rynku i niedoskonałego regulatora, jakim jest państwo.

Badanie działań grup interesu w kształtowaniu i ochronie środowiska przyrodniczego można wyjaśniać na podstawie koncepcji socjologicznej Trumana lub koncepcji ekonomicznej grup interesu Olsona, można odwołać się także do teorii zaangażowania.

Według koncepcji Davida Trumana, przedstawionej w pracy *The Governmental Process*, człowiek ma naturę społeczną, zatem powstawanie i istnienie grup w społeczeństwie jest zjawiskiem naturalnym. Pewni ludzie wchodzą w interakcje, bo mają takie same lub podobne przekonania, poglądy, systemy wartości, reprezentują podobne postawy. Jednostki te będą tworzyć grupy interesu dążące do osiągnięcia celu preferowanego przez członków grupy. Formalizacja grupy służy porządkowaniu relacji pomiędzy członkami, ale również ochronie interesów grupy wobec zagrożeń ze strony innych grup². Akcentując wspólnotę poglądów jako definiującą cechę grup interesów, Truman nie zakładał jednorodności postaw jej członków. Uważał, że ludzie mogą być członkami wielu różnych grup, co może być przyczyną powstawania konfliktów. Truman zauważył, iż sytuacja taka może doprowadzić do dylematu poszczególnych członków, w jaki sposób mają odnieść się do działania całej grupy.

² D. Truman, *The Governmental Process*, New York 1958.

Rozwiązań tych napięć dopatrywał się w strukturze grupy, a zwłaszcza widział ją w roli przywódców łagodzących kontrowersje poprzez wewnętrzną propagandę i podkreślanie zagrożeń zewnętrznych³. Pozostając na gruncie koncepcji socjologicznych, można przyjąć, że społeczna natura człowieka oznacza, że w sytuacji pojawiających się zagrożeń społecznych, np. związanych z degradacją i ochroną środowiska przyrodniczego lub ograniczeniem dostępu do jego zasobów, grupy takie powstają spontanicznie.

Postulat uwzględniania społecznych motywów zrzeszania się i tworzenia bodźców selektywnych oraz mechanizmów wyłączenia z grupy podnosiły również teorie powstałe na gruncie socjologii ekonomicznej. Sen zwracał uwagę na altruizm, który może być bardziej skuteczny niż interesowność w dążeniu do przetrwania na rynku. Podobne stanowisko zajmowali Hardin i Elster, którzy wskazywali na znaczenia społecznej akceptacji dla działań zbiorowych. Problem ten dostrzegł również Olson, ale prezentował go w ramach tradycji kontraktu społecznego, gdzie mechanizm działania wyjaśniany jest przez tradycyjną ekonomię⁴.

Ekonomiczną analizę grup interesu zawdzięczamy, przede wszystkim Mancurowi Olsonowi, zwłaszcza koncepcji przedstawionej w pracy *The Logic of Collective Action*. Podstawą metody badawczej grup interesu są przyczyny i skutki działań zbiorowych. Celem powstawania grup interesu jest racjonalna maksymalizacja korzyści prywatnych. Koncepcja Olsona pozostaje w zgodzie z założeniami tradycyjnej ekonomii, iż każdy człowiek dąży do maksymalizacji swoich korzyści. Jednostki podejmują działania autonomiczne i mają na celu interes własny, ich wybory są racjonalne, a swobodę wyborów określają instytucje tworzone przez państwo. U podstaw działań zbiorowych leży zatem interes własny członków grupy. Poszczególne osoby podejmują decyzję wejścia do grupy, jeżeli oczekiwane indywidualne korzyści z działań zbiorowych będą większe od kosztów związanych z przystąpieniem (optymalizacja na podstawie rachunku marginalnego korzyści i kosztów). Według Olsona celem działań zbiorowych grup interesu jest dostarczanie dobra grupowego, z którego korzystają członkowie grupy, podejmujący wspólne działania i ponoszący koszty uzyskania tegoż dobra. W przypadku braku lub ograniczonych możliwości wyłączenia mogą pojawić się osoby pasywnie korzystające na wysiłku innych (*free-riding*). Grupy interesu, chcąc się ustrzec przed zjawiskiem „jazdy na gapę”, mogą stosować bodźce selektywne, które mogą być bodźcami pozytywnymi (nagrody, wyróżnienia, pochwały itp.) lub bodźcami negatywnymi (wykluczenia, kary itp.). Olson wskazuje, że w wyniku działania grupy mogą być dostarczane dobra, z których mogą korzystać zarówno członkowie danej grupy, jak i całe społeczeństwa⁵. Jednostki tworzące

³ P.A. Sabatier, *Przynależność do grup interesów a ich organizacja: przegląd teorii*, [w:] J. Szczupczyński (red.), *Władza i społeczeństwo*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 1995, s. 203.

⁴ B. Klimczak, *Wybrane problemy i zastosowania ekonomii instytucjonalnej*, AE, Wrocław 2006, s. 58.

⁵ M. Olson, *The Logic of Collective Action. Public Goods and the Theory of Groups*, Harvard University Press, Cambridge 1965.

grupę mogą być motywowane do pozostania w grupie i wspólnego działania możliwością korzystania z „produktów ubocznych”, a nie dobra zbiorowego.

Olson, analizując bodźce selektywne, służące mobilizowaniu członków grupy do działania, zwrócił uwagę na bodźce społeczne, takie jak prestiż, szacunek, przyjaźń i status społeczny związany z uczestnictwem w grupie. Bodźce te mogą mieć charakter bodźców pozytywnych i negatywnych (dezaprobata, lekceważenie, wykluczenie z grupy). Uwzględnia także bodźce moralne, jak poczucie obowiązku, winy i utrata szacunku. Przy tym bodźce powiększają lub ograniczają użyteczność poszczególnych osób. Zatem bodźce społeczne można traktować podobnie jak bodźce pieniężne⁶. Przytoczone stanowisko ma duże znaczenie dla badania przyczyn, celów i sposobów działania proekologicznych grup interesu w ochronie i kształtowaniu środowiska przyrodniczego.

Do badania działania grup interesu, a zwłaszcza roli liderów grup ekologicznych, można zastosować koncepcję zaangażowania, która rozwinęła się w oparciu o empiryczne badania, pokazujące, że zaangażowanie liderów w dążeniu do osiągnięcia danego dobra politycznego jest większe niż szeregowych członków organizacji. Podstawowe założenie tej teorii, zaprezentowane przez Sabatiera i McLaughlina, jest następujące: duże zaangażowanie czasu, energii i środków w aktywność grupową wynika z wiary w „słuszną sprawę”. Oczekiwane kolektywne korzyści, wynikające z działalności grupy, są zatem zasadniczym warunkiem uczestniczenia w niej (przez korzyści kolektywne należy rozumieć korzyści nie tylko dla członków grupy). Korzyści mogą być materialne (pieniężne), ideologiczne lub celowe, np. moralna satysfakcja z pracy na rzecz dobra publicznego. Teoria zaangażowania przewiduje organizację grupy przez potencjalnych członków (osoby, które popierają cele danej grupy interesów lub mogą korzystać z jej kolektywnych korzyści) lub przedsiębiorców, silnie zaangażowanych w urzeczywistnienie jej kolektywnych celów politycznych. Zazwyczaj działanie egoistyczne sprzęga się z przekonaniem o poprawie warunków społecznych w następstwie podjętego działania. Motywacją może być korzyść osobista (np. sąsiadujący ze sobą właściciele gruntów organizują grupę chroniącą walory krajobrazowe okolicy) lub kwestie ideologiczne. Większe zaangażowanie przywódcy w dążenie do osiągnięcia celów grupowych niż członków grupy czyni ich gotowymi do poniesienia kosztów uczestnictwa w zebraniach i we wszystkich codziennych działaniach koniecznych do funkcjonowania grupy⁷.

W literaturze przedmiotu pojęcia grupy interesu i grupy nacisku stosowane są bardzo często zamiennie. Erlich, rozważając problemy terminologii, dokonuje analizy różnych poglądów. Stwierdza, że rozróżnienie między grupą interesu a grupą nacisku jest silne na gruncie niemieckim, gdzie utożsamia się nacisk czy stosowanie

⁶ B. Klimczak, wyd. cyt., s. 58.

⁷ P.A. Sabatier, D. McLaughlin, *Belief congruence between interest group leaders and members: an empirical analysis of three theories and a suggested synthesis*, „Journal of Politics” 1990, no. 52, za: P.A. Sabatier, wyd.cyt., s. 206.

wplywu jako metodę działania. Nacisk zakłada, że grupa kieruje żądania pod adresem jakiegoś organu państwowego, parlamentu lub partii politycznej, jednocześnie sugeruje, że niespełnienie danego żądania pociągnie za sobą negatywne następstwa, np. cofnięcie poparcia w wyborach, cofnięcie wsparcia finansowego itp. Grupy nacisku mogą dążyć do wprowadzenia określonych zmian społeczno-ekonomicznych lub politycznych albo mogą działać w kierunku zachowania istniejącego stanu rzeczy. Nacisk ma charakter nieformalny, często nielegalny. Jego stosowanie ma charakter krótkotrwały. Są grupy, które nie stosują nacisku, inne posługują się nim w sytuacji nasilonej walki o osiągnięcie celów. Nacisk nie jest stałą cechą działalności grupy. Zatem termin grupa nacisku stosuje się do techniki, jaką się posługuje, metod działania, które mogą być różne i ulegają zmianie. Natomiast najistotniejszą cechą definiowania grupy interesów są cele, do których dąży dana grupa⁸. Lisicka uważa, że „grupą nacisku jest zbiór podmiotów mających na celu realizację określonego, konkretnego interesu, jako wypadkowej interesów indywidualnych, uświadamiających sobie potrzebę wspólnego działania dla osiągnięcia zamierzonego skutku, dokonujących wyboru metod działania w zależności od usytuowania grupy oraz adresata nacisków i nieuczestniczących bezpośrednio w sprawowaniu władzy państwowej, a więc mających charakter pozaustrojowy”⁹.

Grupami nacisku mogą być organizacje społeczne, sieci organizacji, koalicje biznesowe, towarzystwa, zrzeszenia, porozumienia społeczności lokalnych, grupy osób i inne grupy nieformalne, które stają się aktywne w oddziaływaniu na ośrodki decyzyjne, aby osiągnąć określony cel ekonomiczny, społeczny lub polityczny. Metody działania grupy nacisku zmieniają się w czasie, zależą od struktury wewnętrznej grupy oraz od zewnętrznych warunków działania grupy, a zatem od warunków społeczno-ekonomicznych, zaangażowania i kultury politycznej społeczeństwa. Ponadto metoda działania stosowana po to, aby osiągnąć jeden cel, może okazać się nieefektywna lub wręcz nieprzydatna przy realizacji innych celów czy interesów.

3. Identyfikacja grup interesu i nacisku w ochronie środowiska przyrodniczego

Środowisko przyrodnicze jest miejscem, w którym żyjemy, jest również miejscem działań osób o odmiennym światopoglądzie czy odmiennych postawach ideologicznych oraz różnych podmiotów gospodarczych, często mających sprzeczne interesy. Korzystanie ze środowiska przyrodniczego oznacza ścieranie się sprzecznych interesów poszczególnych osób, grup społecznych, podmiotów gospodarczych, w odniesieniu zarówno do bieżącego korzystania z jego zasobów, jak i do zagwarantowa-

⁸ S. Erlich, *Władza i interesy. Studium struktury politycznej kapitalizmu*, PWE, Warszawa 1974, s. 35-51.

⁹ H. Lisicka (red.), *System polityczny Rzeczypospolitej Polskiej*, Biuro Doradztwa Ekologicznego, Wrocław 2005, s. 89-90. Zob. również: H. Lisicka, *Czy polskie organizacje ekologiczne pełnią rolę grup nacisku*, [w:] Z. Michalski, L. Rubisz (red.), *Grupy interesu. Teorie i działania*, Wydawnictwo A. Marszałek, Toruń 2003, s. 310-312.

nia tej możliwości przyszłym pokoleniom. Ani państwo, ani tym bardziej rynek – nie tworzą takich instytucji, które pozwalałyby na efektywne rozwiązywanie licznych istotnych problemów i konfliktów ekologicznych.

Natomiast istniejące instytucje lub ich brak tworzą obiektywne podstawy powstawania grup interesu i podejmowania przez nie pewnych działań, których celem może być wpływanie na kształt samych instytucji¹⁰. Według Northa w sytuacji, gdy wpływanie na reguły i ich egzekwowanie może dawać korzyści, będzie opłacało się tworzenie organizacji pośredniczących (np. grup lobbystycznych) pomiędzy podmiotami gospodarczymi a podmiotami politycznymi, aby uzyskać potencjalne korzyści ze zmian politycznych¹¹.

Kształtowanie określonych warunków korzystania ze środowiska przyrodniczego i jego ochrony staje się celem działań zbiorowych w gospodarkach rynkowych. Korzyści, jakie może osiągnąć jednostka z przynależności do grupy interesu, mogą należeć do następujących kategorii:

- korzyści materialne dające wyrazić się zazwyczaj w formie pieniężnej,
- korzyści grupowe-społeczne, wynikające z uczestnictwa w działalności grupy,
- korzyści celowe-społeczne, wynikające z ideologicznych lub zadaniowych celów grupy nie związanych z zyskiem istotnym dla członków grupy¹².

Ponadto warto powtórzyć za Olsonem, że w wyniku działania grupy mogą być dostarczane dobra grupowe, z których mogą korzystać tylko członkowie danej grupy interesu, ale mogą być dostarczane również dobra publiczne, z których korzystać mogą zarówno członkowie danej grupy, jak i nieczłonkowie.

Zainteresowanych ochroną i korzystaniem ze środowiska przyrodniczego można z grubsza podzielić w następujący sposób:

1) podmioty gospodarcze (przedsiębiorstwa, gospodarstwa domowe), dla których korzystanie ze środowiska przyrodniczego jest istotnym czynnikiem warunkującym działalność gospodarczą oraz ważnym składnikiem ich funkcji użyteczności,

2) poszczególne osoby i grupy społeczne, dla których środowisko przyrodnicze jest wartością samą w sobie, zatem zainteresowane są jego ochroną i racjonalnym gospodarowaniem jego zasobami,

3) poszczególne osoby i grupy osób wykorzystujące własną aktywność w ochronie środowiska jako środek do osiągnięcia innych celów, dla uzyskania indywidualnych korzyści materialnych, społecznych, politycznych (zainteresowane przede wszystkim „produktem ubocznym” interesu grupowego).

Kryterium stosunku do środowiska przyrodniczego i sposobu korzystania z jego zasobów pozwala na dokonanie podziału wszystkich zainteresowanych grup społecznych i podmiotów gospodarczych na dwa zasadnicze typy:

---

¹⁰ M. Lissowska, *Instytucje gospodarki rynkowej w Polsce. Institution for Market Economy. The Case of Poland*, C.H. Beck, Warszawa 2008, s. 158-159.

¹¹ D. North, *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*, Cambridge University Press, Cambridge 1990, s. 87.

¹² P.A. Sabatier, wyd. cyt., s. 201.

- 1) nieekologiczne grupy interesu i grupy nacisku,
- 2) proekologiczne grupy interesu i grupy nacisku.

Ad 1. Grupy utożsamiające się z podmiotami gospodarczymi, dla których zakres i sposób korzystania z zasobów środowiska przyrodniczego jest istotnym czynnikiem decydującym o efektywności ekonomicznej, mogą tworzyć grupy interesu w postaci branżowych grup producentów, grup biznesowych, organizacji producentów i firm handlowych, grup przedsiębiorców upatrujących indywidualnych korzyści z określonych regulacji itp. U podstaw ich stosunku do ochrony środowiska przyrodniczego i korzystania z jego zasobów leżą odmienne podstawy ideologiczne, kulturowe, odmienne uwarunkowania społeczne. Zatem z punktu widzenia stosunku do korzystania i ochrony środowiska przyrodniczego można wyodrębnić:

- Grupy ukierunkowane na osiąganie wąsko rozumianych korzyści, mające charakter dominujący, a środowisko przyrodnicze traktujące instrumentalnie (grupy skrajnie nieekologiczne). Powstające tu grupy interesu, np. branżowe grupy biznesowe czy koalicje producentów, działają w celu uzyskania większego i swobodniejszego dostępu do zasobów środowiska przyrodniczego, np. w wyniku korzystnych dla nich regulacji. Dostęp do środowiska przyrodniczego nie jest tu celem jedynym, jest raczej celem operacyjnym, pozwalającym na osiągnięcie celu ekonomicznego. Istnieje duża możliwość „jazdy na gapi”. Przynależność do grupy jest ograniczana przez bodźce selektywne natury społecznej, takie jak społeczne potępienie nieprzyjaznych środowisku przyrodniczemu działań podmiotów gospodarczych, negatywna ocena przez niektórych interesariuszy działalności firmy itp.
- Branżowe grupy producentów, grupy biznesowe, organizacje producentów i firm handlowych i inne grupy społeczne akceptujące istniejące rozwiązania instytucjonalno-prawne w zakresie ochrony i użytkowania środowiska przyrodniczego, unikające wchodzenia w konflikty ekologiczne (legaliści). Celem nadrzędnym są cele ekonomiczne lub korzyści społeczno-ekonomiczne, natomiast ekologiczny interes grupy dotyczy zachowania istniejącego stanu rzeczy. W celu zapobieżenia niepożądanym przez grupę zmianom zainteresowani podejmują wspólne działania w formie nacisku na opinię publiczną poprzez publikowanie tendencyjnych informacji, opinii, ekspertyz w mediach, lobbing, wywieranie nacisku na partie polityczne i czynniki decyzyjne w celu zachowania istniejących rozwiązań prawno-administracyjnych oraz instytucji rynkowych. Osiągane korzyści w postaci niezmienionych regulacji dotyczących korzystania z zasobów środowiska przyrodniczego są dobrem, z którego mogą korzystać zainteresowane jednostki, które nie poniosły kosztów jego uzyskania.
- Branżowe grupy producentów, grupy biznesowe, organizacje producentów i firm handlowych, grupy przedsiębiorców oraz inne grupy społeczne zorientowane proekologicznie. Grupy te, dążąc do osiągania korzyści ekonomiczno-społecznych, nie unikają wyzwań ekologicznych oraz podejmują działania i ponoszą koszty zmiany metod działalności gospodarczej na bardziej przyjazne środowi-

sku przyrodniczemu. Dobrem wspólnym mogą być korzyści osiągnięte z zaostrzenia regulacji w zakresie korzystania ze środowiska przyrodniczego, polegające przede wszystkim na tworzeniu barier wejścia na rynek, poprawie pozycji konkurencyjnej członków grupy na rynku, np. poprzez wzrost prestiżu społecznego i ukształtowania wizerunku firmy ekologicznej oraz wzrost konkurencyjności cenowo-kosztowej i produktowej firmy w przyszłości. Celowi temu mogą służyć publikacje w środkach masowego przekazu, prezentujące proekologiczne rozwiązania dotyczące produkcji bądź konsumpcji określonych dóbr, lobbing oraz różne formy nacisku na partie polityczne, parlamentarzystów, administrację rządową. Mogą to być również działania wspierające akcje organizacji ekologicznych, ukierunkowane na ochronę środowiska przyrodniczego. Uzyskane dobro miałoby cechę niewykluczalności w korzystaniu dla wszystkich podmiotów spełniających kryteria techniczno-technologiczne i ekologiczne. Pojawia się zatem duża możliwość „jazdy na gapę” i pokusa nieponoszenia kosztów uzyskania danego dobra wspólnego. Mobilizacji członków grupy do działań mogą sprzyjać bodźce społeczne o charakterze pozytywnym, takie jak aprobata, prestiż i status społeczny związany z inicjowaniem proekologicznych działań gospodarczych i uczestnictwem w grupie. Zaangażowanie w działanie danej grupy może wynikać również z „wiary w słuszną sprawę”.

Ad 2. Działania zbiorowe mogą być podejmowane przez osoby i grupy społeczne, dla których środowisko przyrodnicze jest wartością samą w sobie, zatem zainteresowane są jego ochroną i racjonalnym gospodarowaniem jego zasobami. Wspólnota celu prowadzi do powstawania organizacji i grup ekologicznych – grup interesu ekologicznego (grup społecznych chcących mieć wpływ na politykę ekologiczną państwa i kształtowanie przyjaznych środowisku przyrodniczemu postaw i zachowań społecznych). Mogą one być klasyfikowane według najróżniejszych kryteriów: podstaw ideologicznych i filozoficznych cechujących poszczególne grupy, form organizacyjnych, składu społecznego grupy, charakteru i celów działań, stopnia zaangażowania w problematykę ekologiczną itp.

Ze względu na programy i postulaty ekologiczne organizacje i grupy ekologiczne można podzielić na¹³:

1. Pragmatyczne organizacje i grupy ekologiczne, które dążą do osiągnięcia zakładanych celów poprzez wykorzystanie istniejących mechanizmów i możliwości. Występuje tu znaczne zróżnicowanie ze względu na cele, charakter oraz obszar prowadzonych działań, a zatem mamy:

- organizacje ekologiczne i inne grupy zainteresowane całokształtem zagadnień związanych z ochroną środowiska przyrodniczego,
- organizacje ekologiczne i inne grupy zainteresowane tylko ściśle określonymi problemami, np. realizacją lub wstrzymaniem realizacji konkretnego przedsięwzięcia,

---

¹³ W literaturze istnieje wiele klasyfikacji. W tym opracowaniu zastosowano podział za: H. Lisicka, *Czy polskie...*, s. 312 i nast.

- grupy zainteresowane określonymi kierunkami rozwoju danej gałęzi gospodarki, np. energetyki (energetyka jądrowa, energetyka konwencjonalna, energia odnawialna),
- organizacje ekologiczne i inne grupy społeczne zainteresowane ochroną określonych elementów środowiska przyrodniczego lub ochroną przed określonymi rodzajami zagrożeń.

2. Organizacje i grupy konserwatorskie, które za główny cel uznają zachowanie naturalnej postaci przyrody, a w szczególności ochrony piękna krajobrazu, ginących gatunków roślin i zwierząt.

3. Organizacje i grupy ekologiczne zaliczane do ruchu „politycznej ekologii”, bardziej radykalne od wyżej wymienionych. Ich podstawą ideologiczną jest silny przyrodcentryzm. Najistotniejszymi elementami celów działania jest dążenie do przebudowy społeczeństwa i jego struktury wartości (np. Greenpeace, Klub „Gaja”¹⁴).

Cechą charakterystyczną organizacji i innych grup ekologicznych jest silne zróżnicowanie form organizacyjnych. Możemy tu wymienić:

- pozarządowe organizacje ekologiczne, dzielące się na: organizacje, dla których ochrona środowiska jest celem podstawowym (np. Polski Klub Ekologiczny, Liga Ochrony Przyrody, Federacja Zielonych),
- organizacje, dla których ochrona środowiska jest celem jednym z wielu (np. Klub Rodzimej Gospodarki Rolnej „Jutro Polska”, Stowarzyszenie Producentów Żywności Metodami Ekologicznymi „Ekoland”),
- organizacje o charakterze międzynarodowym (np. Greenpeace, Światowa Unia Ochrony Przyrody, Światowy Fundusz na rzecz Przyrody (WWF), Regionalne Centrum Ekologiczne na Europę Wschodnią i Środkową),
- ruchy ekologiczne, za które uważa się wszystkie stowarzyszenia i grupy nieformalne, które określają siebie jako „ruch”,
- partie „zielonych”,
- organizacje i grupy konsumenckie zainteresowane jakością dóbr służących zaspokojeniu potrzeb,
- nieformalne grupy proekologiczne zainteresowane realizacją określonych przedsięwzięć (np. zgromadzenia spontaniczne, społeczności lokalne zagrożone degradacją środowiska przyrodniczego),
- stowarzyszenia naukowe i zawodowe, których celem jest dbanie o jakość środowiska oraz realizowanie konkretnych zadań.

Szczególne znaczenie dla powstawania formalnych i nieformalnych grup interesu oraz grup nacisku w ochronie środowiska przyrodniczego ma aktywność i kreatywność liderów, którzy potrafili pozyskać dla danego przedsięwzięcia szersze grupy uczestników oraz decydowali o kierunkach działań podejmowanych przez grupę. W koncepcjach grup interesu wskazuje się na istotną rolę liderów i na możliwość

---

¹⁴ D. Kielczewski, *Ekologia społeczna*, wyd. II, Ekonomia i Środowisko, Białystok 2001, s. 152-153.

narzucania przez nich zarówno celów, jak i metod działania grupy¹⁵. Obok pozytywnej roli, jaką odgrywają oni w kształtowaniu się działań zbiorowych w ochronie środowiska przyrodniczego, zdarza się czasami, że ukierunkowują oni działania grupy na osiągnięcie interesów własnych lub niektórych członków grup (zachowania oportunistyczne, możliwość manipulowania członkami grupy lub grupami wspierającymi itp.).

Do celów najczęściej deklarowanych przez różne formalne lub nieformalne ekologiczne grupy społeczne należy zaliczyć¹⁶:

1. Uświadamianie problemów ekologicznych społeczeństwu i edukację przez upowszechnianie zagadnień ekologii w różnych grupach społecznych i zawodowych. Działania te obejmują zarówno informowanie społeczeństwa i decydentów o problemach i zjawiskach, uświadamianie stopnia zagrożeń, odpowiedzialności, możliwości działania, jak i propagowanie nowych wzorców życia, pracy, produkcji, wypoczynku, innych zasad korzystania ze środowiska przyrodniczego. Funkcje edukacyjne występują jako cel zasadniczy w większości organizacji ekologicznych, obejmując zarówno uczestników, jak i ich otoczenie.

2. Tworzenie i propagowanie nowych koncepcji rozwoju gospodarczego i społecznego, formułowanie nowych idei w dziedzinie ochrony środowiska, zachowania i oszczędzania zasobów naturalnych, wzorów zaspokajania potrzeb uwzględniających zachowania proekologiczne. Dążenie do zmiany stosunku człowieka do przyrody i zmian sposobu widzenia miejsca człowieka w przyrodzie przez propagowanie celów „głębokiej ekologii”.

3. Konkretne działania w sferze ochrony i kształtowania środowiska przyrodniczego. Zasadniczym celem jest zapobieganie negatywnym dla środowiska skutkom działań gospodarczych lub wywieranie nacisku na tych, którzy swoim bezpośrednim działaniem bądź decyzjami przyczyniają się do zanieczyszczenia środowiska lub powodują jego zagrożenie.

4. Wywieranie nacisku w celu nakłonienie decydentów do podjęcia konkretnych decyzji korzystnych dla środowiska lub do zmiany już podjętych, które, zdaniem organizacji, zagrażają środowisku. Wreszcie – tworzenie nowych koncepcji polityk w dziedzinie ekologii oraz poszukiwanie sojuszników, poparcia i współpracy międzynarodowej w tym zakresie.

Dwa pierwsze cele mają charakter presji społecznej, natomiast dwa ostatnie są wyrazem bezpośredniego nacisku na władze i decydentów w zakresie ochrony i kształtowania środowiska przyrodniczego¹⁷. Chodzi tu przede wszystkim o kształtowanie polityki ekologicznej państwa, tworzenie i stosowanie instrumentów prawno-administracyjnych i instrumentów o charakterze rynkowym.

¹⁵ Szerzej na ten temat zob. P. Gliński, *Polscy Zieloni. Ruch społeczny w okresie przemian*, IFiS PAN, Warszawa 1996.

¹⁶ *Działalność i główne problemy pozarządowych organizacji i prasy ekologicznej w Polsce*, www.mos.gov.pl/edu, 1.08.2001.

¹⁷ H. Lisicka, *Czy polskie...*, s. 315.

4. Zakończenie

W obszarze ochrony środowiska przyrodniczego i korzystania z jego zasobów tworzą się formalne i nieformalne grupy społeczne, skupione wokół wspólnych celów. Mogą one mieć postać branżowych grup producentów, grup biznesowych, organizacji producentów i firm handlowych, zrzeszeń, organizacji społecznych, porozumień społeczności lokalnych, grup osób, koalicji itp. Jeżeli grupy te reprezentują interesy swoich członków wobec innych oraz przekazują postulaty swoich członków ósrodkom decyzyjnym, stają się grupami nacisku, gdy oddziałują na rząd, parlament, opinię publiczną i tym samym wpływają na polityczne rozstrzygnięcia.

Biznesowe grupy interesu działają w celu osiągnięcia korzyści ekonomicznych krótko- lub, częściej, długookresowych; chodzi o tworzenie łatwiejszego dostępu do zasobów środowiska przyrodniczego lub tworzenie barier wejścia na rynek. Efektem działań grup proekologicznych mogą być dobra grupowe, dostępne dla członków grupy, przy czym mogą one mieć charakter dóbr materialnych, ale również charakter dóbr niematerialnych, takich jak prestiż, szacunek, satysfakcja z prowadzonej działalności w „słusznej sprawie”, możliwość kontaktów społecznych itp. Dążenie do celów związanych z ochroną środowiska przyrodniczego prowadzi do uzyskania pewnego dobra publicznego – przynajmniej na poziomie deklaratywnym. Następstwem podejmowanych działań mają być korzyści osiągane przez wszystkich, nie tylko członków grupy: przede wszystkim poprawa jakości życia i zaspokajania potrzeb w następstwie zapewnienia wysokiej jakości środowiska przyrodniczego, zmniejszenie ryzyka katastrof ekologicznych, zahamowanie degradacji obszarów przyrodniczo cennych, przeciwdziałanie zanikaniu zasobów ekonomicznych, zachowanie walorów i piękna krajobrazu i ekosystemów, ochrona ginących gatunków zwierząt i roślin, zachowanie bogactwa środowiska przyrodniczego dla przyszłych pokoleń. Korzyściami społecznymi wynikającymi z podejmowanych działań, komplementarnymi z powyższymi, są również: podniesienie poziomu świadomości ekologicznej społeczeństwa, zmiana modelu konsumpcji, ochrona zasobów przyrodniczych.

Cele ekologiczne o charakterze społecznym realizowane są przede wszystkim przez organizacje i grupy interesu ekologicznego za pomocą różnych form działań, takich jak: wykłady, szkolenia i kursy dotyczące problemów ochrony środowiska przyrodniczego, seminaria, konferencje, spotkania mające na celu wymianę poglądów i doświadczeń, publikacje prasowe, programy radiowe i telewizyjne, strony internetowe, a także współpraca z innymi organizacjami społecznymi, stowarzyszeniami, fundacjami, samorządami terytorialnymi.

Znamiona bezpośredniego nacisku na centrum decyzyjne ma opiniowanie projektów ustaw i innych regulacji w zakresie ochrony i kształtowania środowiska przyrodniczego oraz działalność lobbingsowa, współpraca z agendami rządowymi, podejmowanie działań interwencyjnych, bezpośrednie działania, np. manifestacje, akcje protestacyjne, blokady, pikiety i inne spektakularne formy działań. Metody działań

organizacji ekologicznych i grup wspierających często są niekonwencjonalne, czasami pozostają na granicy legalności, czego przykładem mogą być akty cywilnego nieposłuszeństwa, np. spontaniczna obrona Rospudy.

Literatura

- Działalność i główne problemy pozarządowych organizacji i prasy ekologicznej w Polsce*, www.mos.gov.pl/edu, 1.08.2001.
- Erlich S., *Władza i interesy. Studium struktury politycznej kapitalizmu*, PWE, Warszawa 1974.
- Gliński P., *Polscy Zieloni. Ruch społeczny w okresie przemian*, IFiS PAN, Warszawa 1996.
- Górka K., Poskrobko B., Radecki W., *Ochrona środowiska*, PWE, Warszawa 2001.
- Kielczewski D., *Ekologia społeczna*, wyd. II, Ekonomia i Środowisko, Białystok 2001.
- Klimczak B., *Wybrane problemy i zastosowania ekonomii instytucjonalnej*, AE, Wrocław 2006.
- Lisicka H., *Czy polskie organizacje ekologiczne pełnią rolę grup nacisku*, [w:] M. Michalski, L. Rubisz, (red.), *Grupy interesu. Teorie i działania*, Wydawnictwo A. Marszałek, Toruń 2003.
- Lisicka H., *System polityczny Rzeczypospolitej Polskiej*, Biuro Doradztwa Ekologicznego, Wrocław 2005.
- Lissowska M., *Instytucje gospodarki rynkowej w Polsce. Institution for Market Economy. The Case of Poland*, C.H. Beck, Warszawa 2008.
- North D., *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*, Cambridge University Press, Cambridge 1990.
- Olson M., *The Logic of Collective Action. Public Goods and the Theory of Groups*, Harvard University Press, Cambridge 1965.
- Sabatier P.A., *Przynależność do grup interesów a ich organizacja: przegląd teorii*, [w:] J. Szczupaczyński (red.), *Władza i społeczeństwo*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 1995.
- Truman D., *The Governmental Process*, New York 1958.
- Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 roku *Prawo ochrony środowiska*, DzU nr 62, poz. 627 z późn. zm.
- Williamson O.E., *Ekonomiczne instytucje kapitalizmu*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998.

INTEREST GROUPS AND PRESSURE GROUPS IN PROTECTION OF THE NATURAL ENVIRONMENT

Summary: The aim of the thesis is to present premises, objectives, and manners of taking specific actions by interest and pressure groups to protect and form the natural environment. Striving for realization of common interest concerning the economic use and protection of the natural environment by individuals, economic subjects, social groups, etc., is a premise of collective actions. Among the groups taking actions are:

- groups, for which a range and manner of using recourses of natural environment is an indispensable condition of their economic activity and an important factor affecting their economic efficiency (sector groups of producers, business groups, commercial and production organizations, groups of businessmen seeking individual benefit of specific regulations etc.)
- formal and informal social groups, whose objective is high quality and protection of the natural environment, that is non-government conservation organizations and informal environmental groups concerned about the realizations of specific actions.

The actions taken may be aimed at exerting social pressure or direct pressure on the authorities and decision-makers in order to achieve a common goal for protection and forming the natural environment (mainly expected pro-ecological regulations)